

רונן אוזן

הערות על מאמר "אסור סתירת בית כנסת"

א. מלשון המאמר משמע שהראיה לדין "לא תעשון כן לה' אלוקיכם" ביחס לביכנ"ס היינו מהגמ' במגילה. ואחר מחילה רבה אין בין הגמ' במגילה לדין "לא תעשון" ולא כלום אף לדעת התוס'. שכן כפי שצויין במאמר עצמו דין זה שייך רק ב"דרך השחתה" ואלו הגמ' במגילה דנה במכירת תשמישי קדושה ולא בהחרבתם או השמדתם. כמובן שתעלה לדיון השאלה האם פקעה הקדושה אחר המכירה, ואיך, אך אין כאן מקומה.

ב. מלשון המאמר משמע שלדעת תוס' איסור מכירת ביכנ"ס דכרכים אינו משום הבעיה הקנינית (כדעת רש"י) אלא משום קדושתו ויצא זה מהמילים "חמורה קדושתו". ואי"ז נראה לענ"ד, שכן גם ביכנ"ס דכפרים יש בו קדושה ואעפ"כ מותר למכרו. ואין לומר שיש הבדלים בקדושה דסוף סוף שם ביכנ"ס אחד הוא. ופשוט הדבר שגם לדעת תוס' הבעיה במכירת ביכנ"ס דכרכים היא קנינית. ואפרש דברי תוס' בע"ה אחד לאחד, וזה החלי:

הגמ' אומרת שביכנ"ס דכרכים לא ניתן למכירה היות ובאים מעלמא. והוקשה לו לתוס' וכי לביכנ"ס דכפרים לא אתו מעלמא? א"כ מה ההבדל ביניהם, ובאר התוס' שבכנ"ס דכרכים "רוב בנ"א רגילין ללכת שם" כגון בימי הכניסה וכדומה, אך לבכנ"ס דכפרים אין רגילות לאנשים מעלמא ללכת שם.

התוס' עומד בפני הבעיה שדנו בה גם הרא"ש והר"ן: היאך הרבים שאינם בני העיר הם בעלי חלק בביהכנ"ס "אף על פי שאינם נותנים כלום בבנינו"? ועל שאלה זו עונה התוס' ב' תירוצים (ולא על השאלה מדוע א"א למכרו!)

1. תירוץ ראשון "כיון דלדעת אותן רבים נעשה, חמורה קדושתו". פירוש, היות והרבים רגילים להתפלל בביהכנ"ס של העיר היה בדעת בני העיר בצורה מפורשת לזכות את הרבים בחלק מביהכנ"ס (מדין זכין לאדם שלא בפניו). ולכן, כאשר ירצו בני העיר לשנות את יעודו יצטרכו את דעת כל "בעלי המניות", ז"א, כל הרבים הרגילין להתפלל וזה א"א שמא יש א' בסוף העולם. ממילא

"חמורה קדושתו", כלומר, חמורה הכנתו והזמנתו של המבנה כביכנס"ש שכן היעוד שיעדו לו בני העיר (הקדשתו) הינו בדרגה שקשה להמרה. (ולא כפי שהבין כותב המאמר שבכנס"ס של העיר הינו בדרגת קודש גבוהה יותר שכל בהכנס"ס הינם בדרגת קדושה אחת!) אך, בכנס"ס דכפרים היות ואין רגילות לרבים מעלמא להתפלל שם, הרי שאין ברירות לגבי כך שלדעת רבים נעשה, ולכן אין יעודו בלתי ניתן להמרה (אין קדושתו חמורה).

2. תירוץ שני הרבים הם בעלי חלק בבהכנס"ס שכן הם נותנים כסף בבנינו, וא"כ יש להם חלק ממש בבהכנס"ס. אלא שכאן הוקשה לתוס' דהיכא שהיה ידוע שבני הכרך בנו את בהכנס"ס ולא סייעו להם מחוץ לעיר יוכלו למכור גם בכנס"ס דכרכים ודבר זה מצוי וא"כ מדוע לא חלקה הגמ' בבכנס"ס דכרכים גופא, לכן הוסיף התוס' ואמר "כיון שרבים נותנים...ובשאר צרכיו", כלומר, אע"פ שלא נתנו בשעת הבנין מ"מ כאשר תורמים לאחזקת בהכנס"ס קונים ע"י כך חלק. וממילא אין חלוק בבהכנס"ס דכרכים.

ג. עוד כתב שהר"ן והרא"ש פרשו כדעת תוס' ואכן צדק אך לא מטעמו. שכן כל המעיין בדברי הרא"ש יווכח לדעת שהבעיה במכירת ביכנס"ס היא קניינית.

1. בציטוט הגמ' הוסיף...לא לנו אלא בכנס"ס של כפרים אבל של כרכים כיון דמעלמא קאתו לה הויא להו דרבים ולא מצו מזבני לה".

2. בבאור הגמ' טורח הרא"ש לבאר היאך יש לרבים חלק בבהכנס"ס אם ידוע שלא סייעו בבניתו (ומתוך כתי' א' שבתוס'), ואם כדברי בעל המאמר שבכנס"ס דכרכים משום קדושה יתרה נגעו בה מה אכפת לן אם סייעו או חדלו סוף סוף קאתו לה?! גם בפירושו השני של הר"ן משמע שהבעיה היא קניינית שכתב שבני העיר "מקדישים אותה לכל" כלומר, מיחדים ומזכים אותה לכל (ולא מקדישים אותה לכל!)

ונסיים בבאור הירושלמי (שלכאורה אינו כפירוש הראשון בתוס' ואפשר שמכך נבעה ההבנה המוטעית) בירושלמי מובא: "...אבל של רבים אסור ואני אומר שמא א' מסוף העולם קני ביה" הר"ן מבין ב"קני ביה" קנה ממש, ולכן מי שסובר כתי' א' שבתוס' אינו מתישב עם הירושלמי. הרא"ש חולק על הר"ן וסובר שפי' "קני ביה", היינו, שיש לו זכיה בו ומתישב גם לפי' א' שבתוס'. וה' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות.